

Діяльність громадських природоохоронних організацій

Головні пріоритети, напрями та проблеми діяльності

Головними завданнями громадських природоохоронних організацій є здійснення громадського контролю за дотриманням природоохоронного законодавства, практична природоохоронна робота з розв'язання екологічних проблем, поширення екологічної інформації, здійснення освітньої і виховної роботи з метою формування екологічної свідомості населення.

В демократичних країнах неурядові організації (НУО) постають як одні з головних структурних елементів громадянського суспільства. НУО, незалежно від сфери їхньої діяльності, у тому числі й природоохоронних, покликані представляти інтереси різних груп громадськості і сприяти розвитку державної політики та удосконаленню системи державного управління, забезпечувати громадський моніторинг такого управління, служити гарантом демократії, ініціювати процеси участі громадськості у прийнятті рішень. НУО формуються активними членами суспільства і відіграють ключову роль у впровадженні принципів участі громадськості у прийнятті рішень. Робота природоохоронних НУО спрямована на розширення природоохоронної діяльності в суспільстві, на усвідомлення і активне вирішення громадськістю проблем довкілля.

Важливими завданнями природоохоронних НУО є:

- проведення громадського моніторингу стану довкілля;
- участь у формуванні місцевої, регіональної, державної та міждержавної екологічної політики;
- участь у контролі ефективності використання коштів бюджету на природоохоронні цілі;
- участь у практичній реалізації заходів з вирішення екологічних проблем та оцінці результативності цих заходів;
- інформування громадськості про екологічні проблеми та шляхи їх розв'язання;
- сприяння екологізації свідомості громадян України, поширення серед населення морально-етичних засад охорони довкілля і раціонального використання природних ресурсів.

Українські природоохоронні НУО для вирішення поставлених завдань напрацювали і використовують широку базу підходів і засобів. Деякі інструменти суттєво відрізняються від тих, що використовуються в урядовому і бізнесовому секторах. Це такі інструменти, як:

- незалежна розробка проектів нормативних документів щодо екологічної діяльності з подальшим їх оприлюдненням і поданням до владних структур;
- створення дорадчих органів при владних структурах;
- ініціювання проведення громадських слухань з різних питань захисту довкілля, організація «круглих столів» та дискусійних клубів;
- залучення засобів масової інформації до висвітлення природоохоронної діяльності та створення власних ЗМІ екологічного спрямування, поширення через ЗМІ роз'яснень та коментарів до урядових документів і державних заходів;

- формування громадської думки з питань природоохоронної політики як на рівні держави, так і на рівні окремих регіонів;
- створення мережі незалежних експертів, створення експертно-інформаційних центрів з різних напрямів природоохоронної діяльності, формування центрів незалежного громадського моніторингу;
- створення баз даних екологічної інформації та інформації про екологічну діяльність;
- незалежна освітня і просвітницька робота з різними групами населення;
- організація кампаній проти необґрунтованих та екологічно небезпечних проєктів, а також на підтримку проєктів ренатуралізації довкілля;
- надання еколого-правової допомоги НУО та громадянам;
- залучення до природоохоронних проєктів коштів приватного та державного бізнесу, лобіювання природоохоронних інтересів у парламенті і на рівні областей.

Методи, які використовують громадські організації у природоохоронній роботі, є різноманітними, а саме:

Координаційний метод – організація дискусій, у тому числі листування між НУО та органами державної влади з питань прийняття екологічно важливих рішень.

Юридичний – подання судових позовів проти порушників законодавства, в тому числі проти органів державної влади.

Науково-практичний – розробка наукових обґрунтувань щодо необхідності порятунку унікальних природних комплексів і, як наслідок, створення нових об'єктів ПЗФ.

Практичні заходи з охорони довкілля – боротьба з браконьєрством в польових умовах, з незаконними рубками, розробками кар'єрів, забудовами тощо.

ІТ-метод (ІТ – інформаційні технології) – залучення через сучасні інформаційні ресурси значної кількості людей до природоохоронної діяльності, оперативне інформування про екологічні проблеми, боротьба з екологічною кіберзлочинністю в Інтернеті, наприклад, з рекламою засобів знищення тварин, заборонених законодавством.

Основою громадського природоохоронного руху в Україні є всеукраїнські громадські організації, місцеві екологічні групи, благодійні фонди, наукові товариства, тематичні об'єднання, асоціації, мережі, робочі групи, які створені для розв'язання національних і місцевих екологічних проблем.

На сьогодні більшість активістів природоохоронних НУО України складають науковці, викладачі вищих і професійно-технічних навчальних закладів, технічні працівники виробництва, учителі шкіл, студенти та школярі. Професійний склад природоохоронних НУО різноманітний. Його основою є фахівці з вищою освітою (екологи, біологи, хіміки, географи, ґрунтознавці, фахівці з лісового і сільського господарства, журналісти, медики тощо). Останнім часом до діяльності природоохоронних НУО все частіше долучаються економісти, юристи, фахівці з інформаційних технологій та управління. Це свідчить про подальшу професіоналізацію громадських організацій.

В Україні налічується близько 500 громадських природоохоронних організацій.

Найбільшими мережевими всеукраїнськими організаціями, які мають мережу районних, міських і селищних осередків – Всеукраїнська екологічна ліга, Українське товариство охорони природи, Українська екологічна асоціація «Зелений світ», Українське товариство охорони птахів, Українське географічне товариство, Українське ботанічне товариство.

Частина громадських організацій здійснює свою діяльність через реалізацію міжнародних, національних і регіональних природоохоронних проектів в Україні. Зокрема, це Національний екологічний центр України, ВЕГО «Мама-86».

Певні громадські організації обрали у природоохоронній роботі окремі напрями (юридичний, освітній, енергетика та довкілля, довкілля та здоров'я). Зокрема, це «Екологія – Право – Людина», «Бюро екологічних розслідувань», «ЕкоПраво-Київ», Науково-технічна спілка енергетиків та електротехніків України, благодійний фонд «Паросток», Всеукраїнська дитяча спілка «Екологічна варта» тощо.

Завдяки ініціативам окремих організацій і виконанню ними спільних проектів, відчутною стала тенденція до об'єднання організацій в мережі, асоціації, коаліції, робочі групи – діють Українська річкова мережа, Робоча група з питань глобальної зміни клімату, Асоціація карпатських екологічних НУО.

Громадські природоохоронні організації є у всіх регіонах України, але їх розподіл нерівномірний. Найбільше громадських природоохоронних організацій зосереджено у столиці і в деяких обласних центрах (по 10-20 і більше зареєстровано у Донецьку, Харкові, Сімферополі, Дніпропетровську, Миколаєві, Одесі, Чернівцях, Львові). Понад 120 організацій існує у районних центрах і селищах, діяльність деяких з них відома і поширюється на інші регіони держави.

Громадськими організаціями накопичений великий досвід проведення громадських слухань, громадських експертиз, розробки проектів нормативних документів, законодавчих актів, створення та захисту об'єктів природо-заповідного фонду.

Силами громадських організацій було започатковано проведення щорічних Всеукраїнських конференцій екологічної громадськості.

Перша – «Екологічна політика: погляд громадськості» (2000 р.), яка розглянула питання: оцінка екологічної політики в Україні та формування дієвої моделі, механізмів участі громадськості у прийнятті рішень, які суттєво впливають на стан довкілля, узагальнення практичного досвіду українських НУО з питань контролю за дотриманням вимог природоохоронного законодавства, розробка програми спільних дій громадських природоохоронних організацій України.

Друга – «Екологічна політика і впровадження принципів сталого розвитку в Україні: участь громадськості» (2001 р.), яка ухвалила низку документів і звернень, в яких відображені успіхи та труднощі екологічної політики, оцінка перспектив сталого розвитку України; пропозиції щодо плану дій з підготовки громадських природоохоронних організацій до самміту «Ріо+10» (Йоганнесбург-2002) .

У грудні 2002 року відбулася Третя Всеукраїнська конференція екологічної громадськості, метою якої було залучення громадськості до підготовки до 5-ї Всеєвропейської конференції міністрів охорони навколишнього середовища «Довкілля для Європи» та паралельного конференції форуму громадськості, розробка, обговорення та прийняття документу **«Громадська оцінка екологічної політики в Україні»**. Підготовка цього документу є важливим етапом в становленні громадського природоохоронного руху в Україні, прецедентом

розробки і прийняття громадського політичного документу, єдиним на той час не тільки в Україні, але й в Європі системним оціночним документом громадськості.

В рамках Четвертої Всеукраїнської конференції екологічної громадськості «Україна в процесі «Довкілля для Європи»: участь громадськості» (2003 р.) були розглянуті механізми врахування громадської думки як фактора ефективності державної політики у сфері захисту довкілля, документ «Майбутнє процесу «Довкілля для Європи»», законодавчі, соціальні, економічні умови діяльності неурядових природоохоронних організацій та ін. Були проведені семінари з обговорення документів Міністерської конференції та спільне засідання українських громадських природоохоронних організацій з Європейським Екофорумом.

Учасники П'ятої Всеукраїнської конференції громадських природоохоронних організацій (2004 р.) розглянули питання участі громадськості України у розвитку екологічних партнерств з порубіжними країнами задля вирішення спільних транскордонних екологічних проблем, формування транскордонної екологічної мережі шляхом створення міжнародних природно-заповідних об'єктів.

У 2010 році відбулася Шоста Всеукраїнська конференція екологічної громадськості «Участь громадськості у формуванні та реалізації Стратегії національної екологічної політики та Національного плану дій з охорони довкілля». Представники НУО взяли участь у роботі секцій «Екологічна безпека – як пріоритет національної безпеки України», «Досвід розробки та реалізації регіональних та місцевих планів дій з охорони довкілля», «Участь громадськості у формуванні екологічної культури населення України», Досвід проведення громадських кампаній («За пріоритетність екологічної політики», «Припинити деградацію Мінприроди»), Круглому столі «Інтеграція екологічної політики як передумова переходу України до сталого розвитку». Під час роботи конференції діяла виставка «Громадський природоохоронний рух України» та відбулися презентації діяльності громадських організацій.

Варто зупинитися на проведенні у 2012 році конференції за участю неурядових організацій з питань державної екологічної політики. Цей захід відбувався регулярно з 2001 року із залученням широкого кола представників громадських природоохоронних організацій. Згідно рішення Громадської ради при Мінприроди у 2012 році передбачалося проведення VII Конференції громадських природоохоронних організацій.

Така конференція мала проводитися для узагальнення досвіду співпраці громадських організацій та Мінприроди, а також розроблення рекомендацій щодо залучення представників неурядових природоохоронних організацій до планування та реалізації державної екологічної політики та Національного плану дій з охорони навколишнього природного середовища на 2011-2015 роки.

Організацію конференції, що проходила 12 грудня 2012 року в м. Києві в приміщенні торгово-промислової палати України, здійснювала ВГО «Жива планета», яка проігнорувала всі кращі тенденції та багаторічний досвід природоохоронних НУО в підготовці подібних заходів і назвала її «Перша Всеукраїнська конференція за участю неурядових екологічних організацій з питань державної політики». Це свідчить, по-перше, про ставлення до представників природоохоронних НУО, не як основної рушійної сили, а як пасивних учасників, яким навіть не надавалась в повному обсязі можливість висловити свою позицію. А

по-друге – про нехтування історією та традиціями громадського природоохоронного руху України.

Список учасників конференції та організацій, які вони представляли, не був оприлюднений.

Слід зазначити, що влітку 2012 року тендер на проведення конференції громадськості був скасований, оскільки претендентом на перемогу (по ціновій пропозиції) був Національний молодіжний центр «Екологічні ініціативи», а не ВГО «Жива планета», яка виграла повторний тендер уже після створення нової Громадської ради при Мінприроди.

Практичний досвід співпраці природоохоронних НУО з державними органами усіх рівнів показує, що громадські слухання, круглі столи, семінари і конференції є дієвими методами впливу на владу та залучення населення до прийняття рішень з екологічно важливих питань. Є багато прикладів проведення в окремих регіонах України місцевих референдумів, театралізованих маніфестацій, публічних вручень чиновникам і директорам деяких виробництв «зелених» чи «чорних» міток із внесенням їх до списку «убивць природи» тощо. У багатьох випадках влада уникає взаємодії з природоохоронними НУО у проведенні таких заходів.

Неурядові організації не мають права законодавчої ініціативи, тому важливу роль відіграє наявність можливостей НУО співпрацювати з структурами законодавчої влади різних рівнів. Ці можливості досить обмежені, оскільки природоохоронні НУО не мають достатнього впливу і ресурсів, щоб конкурувати в лобюванні рішень з важливих питань докільля з комерційними структурами і політичними об'єднаннями, з окремими депутатами та високими посадовими особами. Лише деякі громадські природоохоронні ініціативи знаходять своє відображення у рішеннях органів законодавчої влади.

З самого початку існування природоохоронного громадського руху наукові установи тісно взаємодіють з НУО. Недостатнє фінансування наукових інститутів часто підштовхує їхнє керівництво до співпраці з НУО, залучення представників природоохоронних НУО до виконання ряду наукових робіт. І навпаки, НУО при виконанні проектів часто залучають експертів з наукових інститутів. Співпраця українських НУО з науковими установами на сьогодні здійснюється краще, ніж з будь-якими іншими інституціями.

НУО активно співпрацюють зі ЗМІ. Вони регулярно інформують ЗМІ про свою діяльність. Журналісти, як правило, завжди запрошуються для висвітлення масових природоохоронних заходів, акцій, до участі у семінарах, круглих столах, конференціях, громадських слуханнях. Однак, більшість ЗМІ, особливо у маленьких містах, не дуже охоче публікують інформацію з екологічної тематики, зокрема інформацію про діяльність НУО. Державні і комерційні ЗМІ рідко надають природоохоронним НУО можливість публікувати власні матеріали. Місцеві ЗМІ (рівня районів, невеликих міст) працюють з НУО більш охоче, але визначальну роль у відношенні таких ЗМІ до НУО відіграє ставлення до їхньої діяльності місцевої влади.

Природоохоронні НУО активно співпрацюють з міжнародними організаціями і благодійними фондами. Утім, багато донорів орієнтують НУО на виконання проектів, які більше відповідають пріоритетам їхньої діяльності, ніж екологічним пріоритетам України. Багато НУО, бажаючи одержати фінансові ресурси для забезпечення власного існування, спрямовують свою діяльність під

потреби донорів, не керуючись при цьому власною політикою та суспільними інтересами.

Одними з пріоритетів діяльності громадських природоохоронних організацій є:

- стратегічні ініціативи у сфері охорони довкілля;
- збереження біорізноманіття та створення об'єктів ПЗФ;
- збереження водних екосистем. Сприяння запровадженню басейного управління водними ресурсами відповідно до Водної рамкової директиви ЄС;
- боротьба з розробкою та реалізацією проектів, небезпечних для здоров'я людей та довкілля;
- громадський контроль щодо біобезпеки та поводження з генетично модифікованими організмами;
- впровадження екологічної освіти та освіти для збалансованого розвитку;
- сприяння зеленій економіці та реалізації концепції «зеленого зростання».